

Filosofické problémy božího stvořitelství [2005]

Myšlenka „stvoření“ má své lidské počátky a zdroje, ale také proměny, a tedy „historii“. V různých dobách byla různě domyšlena a také (zejména v nové době) odmítána. Jako pro každou zásadnější myšlenku platí i zde, že je nesnadné těmto posunům a jiným změnám významu správně porozumět. Necvičení a v myšlení nezkušené lidé většinou vkládají své pojetí do starších i nejstarších formulací; a pokud to nevychází, starší formulace prostě odmítají. Tzv. fundamentalisté naopak trvají na slovech, tj. na liteře, a o přesném významu se buď nechtějí vůbec bavit – anebo si jej domýšlejí také po svém. Důsledkem jsou pak spory, někdy dokonce absurdní konflikty. Většinou jde však nikoli o myšlenku samu, nýbrž o kontexty, s nimiž je spojována nebo z nichž je vytrhována.

Teze, že všechny (vnitrosvětčné, „světské“) skutečnosti a také celý svět byly „stvořeny“, je obvykle chápána (zejména ze strany přírodovědců) jako výslovně theologická, ale děje se tak neprávem. Především je tato „teze“ starší než jakákoliv theologie (v upřesněném významu, totiž než skutečná theologie, totiž která pracuje s pojmy, tj. s řeckým vynálezem pojmovosti, a která je původně součástí filosofie, u Aristotela dokonce jednou ze tří teoretických filosofických disciplín, a to právě tou nejvyšší), a tedy i starší než filosofie; její původ sahá hluboko do doby mýtů a nejstarších náboženství. A za druhé byla myšlenka stvořitelství a tudíž i stvořenosti uchopena a formulována také filosofy, a to dříve a tedy nezávisle na hebrejských a později křesťanských zdrojích (klasickým příkladem je třeba prabožský řemeslník, demiurg, v Platónově dialogu *Timaios*).

Ve filosofických kontextech ovšem neznamená „stvořenost“ téměř nic víc než „vzniklost“, až na to, že předpokládá aktivního původce, schopného něco (skutečného) vytvořit, stvořit. A protože právě ve filosofii jsme od jejích prvních počátků svědky nejrozmanitějších pokusů o pojetí odlišné od jiných takových pojetí, najdeme tam celou řadu různých „konceptů“, umožňujících hned několik „teorií“, spjatých s uvedenými problémy. Pro nejstarší filosofy se jedním v prvořadých problémech stala otázka po „počátku“ všech věcí, po tzv. ARCHÉ. Myšlenka ARCHÉ je tak velmi úzce spjata s otázkou po tom, kde se ve světě vzaly ty všechny věci, které vznikají, nějaký čas trvají a pak opět pomíjejí. Anaximander vymezil ARCHÉ jako to, „z čeho všechny věci vznikají a do čeho opět zanikají“; v řeckém termínu však zaznívalo nejen to, co je „první“ (časově), ale také to, co „vládne“. Neměli bychom zapomenout na to, že sám apoštol Pavel – v relativně již pokročilém helénismu – neváhal pozitivně použít termínu ARCHÉ, dokonce v plurálu, tedy ARCHAI, a Ježíše Krista při té příležitosti charakterizoval jako ARCHÉ všech ARCHAI, tedy jako „Počátek všech počátků“, tedy jako jakýsi „Super-počátek“. Zdá se, že se tu těžiště myšlenky zřetelně přesunulo k spoluvýznamu „vlády“ či „panování“; pouze v interpretaci Janova evangelia je zdůrazněn i aspekt časové priority. Nicméně nikde nenajdeme ani náznak vědomé rezistence vůči „ontologizaci“ takového „počátku“, tj. vůči běžnému chápání ARCHÉ (v jakémkoli pojetí) jakožto „jsoucího“, tedy „jsoucího“.

(původně 4. 12. 05, později upraveno a dopisováno) [pozn. aut.]